

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Ю. Ю. Леонт'єва

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

для виконання практичних завдань
з навчальної дисципліни

«Економічні ризики»

(для слухачів другої вищої освіти спеціальностей
7.050107 «Економіка підприємства» та 7.050106 «Облік і аудит»)

ХАРКІВ
ХНАМГ
2010

Методичні вказівки до виконання практичних завдань з навчальної дисципліни «Економічні ризики» (для слухачів другої вищої освіти спеціальностей 7.050107 «Економіка підприємства» та 7.050106 «Облік і аудит») / Харк. нац. акад. міськ. госп-ва; уклад.: Ю. Ю. Леонт'єва. – Х.: ХНАМГ, 2010. – 15 с.

Укладач: Ю. Ю. Леонт'єва

Рецензент: к.е.н., доцент кафедри економіки будівництва В. О. Пасічний

Рекомендовано кафедрою економіки підприємств міського господарства факультету післядипломної освіти і заочного навчання,
протокол № 1 від 02.09.2009 р.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
ЗМІСТ КУРСУ	6
РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИЧНИХ ВКАЗІВОК	9
СИТУАЦІЙНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	9
Завдання 1	9
Завдання 2	10
Завдання 3	10
Завдання 4	11
Завдання 5	12
Завдання 6	13
Завдання 7	13
Завдання 8	14
Завдання 9	14
Завдання 10	14
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	15

ПЕРЕДМОВА

Чим складнішим і розпливчастішим є соціально-економічне середовище, тим злободеннішими є необхідність урахування ризику, побудова й удосконалення адекватного інструментарію щодо його аналізу, врахування, моделювання та прогнозування. Складність причиново-наслідкових і функціональних зв'язків між елементами ринкового механізму обумовлена впливом багатьох потужних соціально-економічних, політичних, організаційно-технічних та інших чинників, які мають різноспрямований характер. Усе це породжує невизначеність, конфліктність, багатокритеріальність, зумовлений ними ризик, який неможливо повністю усунути.

Сучасна теорія економічного ризику, спираючись на загальну економічну теорію, системний аналіз, економіко-математичні методи і моделі, сформувала свої теоретико-методологічні принципи, накопичила потужний і гнучкий інструментарій, що знаходить дедалі ширше практичне використання в усіх сферах економічної діяльності. Однак це не виключає необхідності її подальшого удосконалення і розвитку.

У багатьох монографіях наголошується на тому, що однією з головних причин недостатнього врахування ризику є те, що багато керівників різних рівнів не мають потрібних знань, не в змозі висловити міркування, пов'язані з проблемами ризик-менеджменту. Тому вивчення студентами дисципліни «Економічний ризик» сприятиме виробленню у майбутніх фахівців глибокого розуміння суті економічних явищ і процесів, гнучкого професійного мислення, оволодіння сучасною методологією аналізу й прийняття раціональних рішень, стратегією і тактикою антикризового управління в реальних умовах.

Мета вивчення дисципліни: засвоєння теоретичних знань і набуття практичних навичок у категорії активного ризику різноманітного спектру економічних проблем. Для досягнення цієї мети в процесі викладання дисципліни передбачається вирішення таких завдань: вивчення теоретичних і практичних засад економічних ризиків у діяльності підприємства; набуття

навичок з використанням спеціальних економіко-математичних методів, які входять у компетенцію фахівця-економіста.

Предмет вивчення дисципліни:

– розширення й поглиблення знань якісних і кількісних особливостей економічних процесів з урахуванням економічних ризиків;

– оволодіння методологією і методикою побудови, аналізу та використання економіко-математичних методів, що ураховують економічні ризики;

– вивчення типових заходів з моделювання та вимірювання економічного ризику в процесі прийняття управлінських рішень, оволодіння відповідним апаратом з метою практичного використання у вирішенні різноманітних економічних проблем.

ЗМІСТ КУРСУ

Змістовий модуль 1. Ризик у господарській діяльності підприємств в умовах ринкових відносин

Тема 1. Неминучість ризику в господарській діяльності підприємств

1. Об'єктивність постановки проблеми економічного ризику, його суть.
2. Об'єктивні й суб'єктивні джерела виникнення ризику.
3. Політика управління ризиком.
4. Принципи управління ризиком.

Література: осн. 2, 3, 4, 5 – , додат. – 3, 4.

Тема 2. Сутність і класифікація економічних ризиків. Ризики у виробничій діяльності. Фінансові ризики. Банківські ризики

1. Класифікація ризиків.
2. Аналіз спектру ризиків.
3. Сутність ризиків.
4. Історія виникнення теорій ризиків.

Література: осн. 1, 2, 3, 4, 5 – , додат. – 3, 4.

Тема 3. Теорія корисності й прийняття рішень в умовах ризику

1. Вибір в умовах ризику.
2. Аналіз ризику за допомогою функції корисності.
3. «Портфельний» підхід до теорії грошей.

Література: осн. 2, 3, 4, 5 – , додат. – 2, 3, 4.

Тема 4. Методи оцінки економічних ризиків, класифікація вимірів ризику

1. Розмаїтість методів виміру ризику.
2. Загальні методи виміру економічного ризику.
3. Статистичний метод.

4. Метод аналізу доцільності витрат.
5. Аналітичний метод виміру ризику.
6. Метод аналогій.

Література: осн.1, 2, 3, 4, 5 – , додат. –1, 2, 3, 4.

Змістовий модуль 2. Методи оцінки і зниження економічних ризиків

Тема 5. Система кількісних оцінок економічного ризику

1. Кількісна оцінка економічного ризику.
2. Основні категорії ризику.
3. Відносні оцінки ризику.
4. Імовірність настання.
5. Абсолютні оцінки ризику.
6. Визначення форми розподілу характеристик економічних процесів.
7. Коефіцієнт ризику.

Література: осн.1, 2, 3, 4, 5 – , додат. – 1, 2, 3, 4, 5.

Тема 6. Експертні оцінки виміру ризику

1. Характеристика експертних процедур.
2. Методи обробки експертної інформації.
3. Оцінка погодженості думок експертів.
4. Аналіз рівня країнового ризику.
5. *Література: осн.1, 2, 3, 4, 5 – , додат. – 1, 2, 3, 4, 5.*

Тема 7. Ризик і теорія ігор

1. Основні поняття ігор.
2. Критерії прийняття оптимальних рішень.
3. Вибір оптимальної стратегії розвитку підприємства в умовах ризику й невизначеності.

Література: осн.1, 2, 3, 4, 5 – , додат. – 1, 2, 3, 4, 5.

Тема 8. Ризик на фінансовому ринку

1. Сучасна фінансова теорія і ринок капітальних активів.
2. Розрахунок очікуваних доходів в умовах ризику й невизначеності.
3. Статистична модель вибору портфеля інвестора.
4. Визначення ризику й віддачі за допомогою моделі оцінки капітальних активів. Визначення ризику з використанням ліній надійності ринку.
Методи визначення доцільності інвестицій з урахуванням ризику.

Література: осн.1, 2, 3, 4, 5 – , додат. – 1, 2, 3, 4, 5.

Тема 9. Методи зниження ризику в різних сферах діяльності виробників

1. Способи й принципи зниження ризику.
2. Методи зниження ризику на сучасному фінансовому ринку.
3. Керування валютними ризиками.
4. Методи зниження банківського ризику.
5. Страхування операцій з цінними паперами.

Література: осн.1, 2, 3, 4, 5 – , додат. – 1, 2, 3, 4, 5.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИЧНИХ ВКАЗІВОК

Методичні вказівки є необхідним доповненням до курсу лекцій з дисципліни «Економічні ризики». Наведені в них завдання поглиблюють і закріплюють набуті знання.

Студенти, користуючись цими вказівками, розглядають рекомендації до виконання практичних завдань, складають і розв'язують задачі, беруть участь у ділових іграх, а головне набувають навиків самостійної роботи з управлінського обліку.

Основне завдання, яке ставилося при підготовці цих методичних вказівок, полягає в наданні студенту довідкової, методичної і практичної інформації з питань змісту, обґрунтування та формування інформації з управлінського обліку.

На практичному занятті студенту, який працює з методичними вказівками, треба дотримуватися таких порад:

– не намагатися виконувати завдання, попередньо не опрацювавши лекційний матеріал;

– приступаючи до виконання завдання, переконатися, що Ви зрозуміли його умову та з'ясували мету й кінцеві результати, яких необхідно досягнути;

– у кожному завданні намагатися знайти елемент нового, що раніше Вам не був відомий;

– щоразу коротко записувати умову завдання і хід його розв'язання.

СИТУАЦІЙНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Завдання 1

Умова завдання

Є два варіанти вкладення однієї й тієї суми капіталу. У першому варіанті капітал робить за рік 20 обертів, рентабельність виробленого й реалізованого товару 20%. У другому варіанті капітал робить за рік 26 обертів, рентабельність виробленого й реалізованого товару 18%.

Методичні вказівки для вирішення завдання

Вибір ефективного варіанта вкладення капіталу проводиться за критерієм максимуму норми прибутку на капітал:

$$P_k = K \times P_m, \quad (1)$$

де P_k – рентабельність капіталу (норма прибутку на вкладений капітал), %;

K – сума вкладеного капіталу, грн.;

P_m – рентабельність виробленого й реалізованого товару, %.

Завдання 2

Умова завдання

Власник вантажу, який треба перевезти морським транспортом, знає, що в результаті можливої загибелі корабля він втрачає вантаж вартістю 100 млн. грн. Йому також відомо, що ймовірність аварії корабля дорівнює 5%; страховий тариф при страхуванні вантажу становить 3% страхової суми.

Методичні вказівки для вирішення завдання

Для вирішення завдання треба обчислити середній очікуваний прибуток (збиток) за формулою (2).

Завдання 3

Умова завдання

Керівник повинен прийняти одне з двох рішень: приймати або не приймати нову етикетку для продукту, виробленого підприємством. Керівник не знає напевно, чи є нова етикетка в дійсності кращою за стару. Якщо нова етикетка є кращою за стару, підприємство збільшить прибуток на 800000 грн., а якщо ні – втратить 300000 грн. Ймовірність варіантів рішення складає 0,5.

Методичні вказівки для вирішення завдання

Завдання вибору рішення треба звести до побудови дерева рішень, обчислюючи середній очікуваний прибуток чи збиток за формулою

$$M(X) = \sum_{i=1}^{\infty} x_i p_i, \quad (2)$$

де $M(X)$ – математичне очікування (середнє очікуване значення);

x_i – значення випадкової величини;

p_i – ймовірність випадку.

Завдання 4

Умова завдання

Визначити найменш ризиковий захід для вкладення коштів інвестора з використанням основних показників оцінки ризику. Відомо, що при вкладенні капіталу в захід А з 120 випадків прибуток 12500 грн. було отримано у 48 випадках (імовірність 0,4), прибуток 20000 грн. – в 42 випадках (імовірність – 0,35), прибуток 12000 грн. – в 30 випадках (імовірність 0,25). При вкладенні капіталу в захід Б: прибуток 15000 грн. було отримано в 24 випадках з 80 (імовірність 0,3), прибуток 20000 грн. – в 40 випадках, (імовірність 0,5), прибуток 27500 грн. в 16 випадках (імовірність 0,2).

Методичні вказівки для вирішення завдання

Для вирішення завдання треба обчислити середній очікуваний прибуток (формула (2)), дисперсію (формула (3)), стандартне відхилення (формула (4)), коефіцієнт варіації (формула (5)).

Дисперсія, або варіація являє собою середньозважене з квадратів відхилень дійсних результатів від середніх очікуваних:

$$\sigma^2 = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2 \cdot n}{\sum n} = \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2 P_i, \quad (3)$$

де x – значення i -того спостереження;

\bar{x} – середнє очікуване значення;

n – число випадків спостереження;

P_i – ймовірність настання i -того спостереження.

Стандартне відхилення вважається мірою ризику, є іменованою величиною, вказується в тих же одиницях, що й ознака, яка варіює:

$$\sigma = \sqrt{\sum_{i=1}^n (x - \bar{x})^2 P_i}. \quad (4)$$

Коефіцієнт варіації являє собою відношення стандартного відхилення до середнього очікуваного значення, виражене у відсотках, показує ступінь відхилення очікуваних значень і є відносною оцінкою ризику:

$$V = \frac{\sigma}{x} \cdot 100 \% \quad (5)$$

Завдання 5

Умова завдання

За даними балансу підприємства (табл.1) за допомогою методу аналізу доцільності витрат ідентифікувати зони ризику підприємства на початок і на кінець періоду.

Таблиця 1 – Дані для ідентифікації зони ризиків підприємства

Величина показника	Початок періоду	Кінець періоду
1. Загальна величина запасів (З)	15	52
2. Наявність власних оборотних коштів	46	31
3. Величина функціонуючого капіталу	156	84
4. Загальна величина джерел	46	80
5. $\Phi^C = K_{в.о.к.} - З$	31	-21
6. $\Phi^T = K_{в.д.з.} - З$	141	32
7. $\Phi^O = K_{з.} - З$	31	28
8. Трикомпонентний показник типу фінансової стійкості $S=[S(\pm\Phi^C), S(\pm\Phi^T), S(\pm\Phi^O)]$	(1,1,1)	(0,1,1)

Методичні вказівки для вирішення завдання

Для аналізу засобів, які піддають ризику, загальний стан підприємства слід розділити на п'ять фінансових областей:

1) *область абсолютної стійкості* – коли є мінімальна величина запасів і витрат, що відповідає безризиковій області,

$$S = (1,1,1), \text{ якщо } \pm\Phi^C, \pm\Phi^T, \pm\Phi^O > 0;$$

2) *область нормальної стійкості* – відповідає області мінімального ризику, є нормальна величина запасів і витрат,

$$S = (1,1,1), \text{ якщо } \pm\Phi^C, \pm\Phi^T, \pm\Phi^O \geq 0;$$

3) *область нестійкого стану* – відповідає області підвищеного ризику, є надлишкова величина запасів і витрат,

$$S = (0,1,1), \text{ якщо } \pm\Phi^C < 0, \pm\Phi^T, \pm\Phi^O \geq 0;$$

4) *область критичного стану* – відповідає області критичного ризику, коли є присутнім затовареність продукції, низький попит на неї,
 $S = (0,0,1)$, якщо $\pm\Phi^C, \pm\Phi^T < 0, \pm\Phi^O \geq 0$;

5) *область кризового стану* – відповідає області неприпустимого ризику, є надмірні запаси, затовареність, а фірма на грані банкрутства,
 $S = (0,0,0)$, якщо $\pm\Phi^C, \pm\Phi^T, \pm\Phi^O < 0$.

Завдання 6

Умова завдання

Розрахуйте віддачу від інвестиції. Інвестор має 5000 тис. грн. і дає їх у кредит (інвестує), дохід на кредит складає 500 тис. грн.

Методичні вказівки для вирішення завдання

Завдання вирішити за допомогою аналізу доцільності інвестицій.

Завдання 7

Умова завдання

Інвестор визначив, що протягом останнього року середньорічні доходи на ринку цінних паперів не змінювалися. Величина їх і доходів по різних акціях наведені в табл.2. За методом оцінки капітальних активів визначити найменш ризиковані акції.

Таблиця 2 – Дані для розрахунку

Найменування показника	Величина показника, %
Середньорічні доходи інвестора	5
Доходи підприємства А	10
Доходи підприємства Б	5
Доходи підприємства В	3

Методичні вказівки для вирішення завдання

За методом оцінки капітальних активів найменш ризиковані акції визначаються за допомогою коефіцієнта чутливості β :

$$\beta = \frac{Cov(X, Y)}{\sigma^2},$$

де $Cov(X, Y)$ – коваріація доходності акцій X і Y;
 σ^2 – дисперсія доходності акцій.

Завдання 8

Умова завдання

Існує два варіанти вкладення капіталу. Встановлено, що при вкладенні капіталу в захід А одержання прибутку в сумі 25 тис. грн. має ймовірність 0,6, а в захід Б одержання прибутку в сумі 30 тис. грн. має ймовірність 0,4.

Методичні вказівки для вирішення завдання

Для вирішення завдання треба обчислити середній очікуваний прибуток за формулою (2).

Завдання 9

Умова завдання

Інвестор має два варіанти ризикового вкладення капіталу. У першому варіанті дохід становить 10 млн. грн., а збиток – 3 млн. грн. У другому варіанті дохід становить 15 млн. грн., а збиток – 5 млн. грн. Зробіть висновок про доцільність вкладення капіталу.

Методичні вказівки для вирішення завдання

Висновок про доцільність вкладення капіталу зробити на підставі правила оптимального сполучення величин виграшу й ризику.

Завдання 10

Умова завдання

Підприємець знаходиться перед вибором, скільки закупити товару: 500 одиниць або 1000 одиниць. При покупці 500 одиниць товару витрати складуть 2000 грн. за одиницю, а при покупці 1000 одиниць товару – 1200 грн. за одиницю. Підприємець буде продавати даний товар за ціною 3000 грн. за одиницю. Але він не знає, чи буде попит. За відсутності попиту йому доведеться значно знизити ціну, що завдасть збитків. При продажі товару ймовірність становить «50 на 50», тобто існує ймовірність 0,5 для продажу 500 одиниць товару й 0,5 для продажу 1000 одиниць товару.

Методичні вказівки для вирішення завдання

Завдання вирішують шляхом розрахунку очікуваного значення прибутку (формула (2) і обчислення вартості повної інформації (розраховуються як різниці між очікуваною вартістю якого-небудь придбання або вкладення капіталу, коли інформація повна, й очікуваною вартістю, коли інформація неповна).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Донець Л.І. Економічні ризики та методи їх вимірювання. Навч.посібник – К.: Центр учб.літ., 2006. – 320 с.
2. Клебанова Т.С., Раевнева Е.В. Теория экономического риска: Учебно-методическое пособие для самостоятельного изучения дисциплины. – Х.: Изд. Дом “ИНЖЭК”, 2003. – 156 с.
3. Верчено П.І., Великоіваненко Г.І., Демчук Н.В. та ін. Ризикологія: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. – К.: КНЕУ, 2006. – 176 с.
4. Івченко І.Ю. Економічні ризики: Навчальний посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 304 с.
5. Балабанов И.Т. Риск-менеджмент. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 348 с.

Додаткова:

1. Найт Ф.Х. Риск, неопределенность и прибыль / пер. с англ. – М.: Дело, 2003. – 360 с.
2. Блюмин С.Л., Шуйкова И.А. Модели и методы принятия решений в условиях неопределенности. – Липецк: ЛЭГИ, 2001. – 138 с.
3. Лук'янова В.В., Головач Т.В. Економічний ризик: Навч.посібник – К.: Академвидав, 2007. – 464 с.
4. Энциклопедия финансового риск-менеджмента / Под ред. А.А. Лобанова и А.В. Чугунова. – М.: Альпина Паблишер, 2003. – 786 с.
5. Раис Т., Коили Б. Финансовые инвестиции и риск. Пер. с англ. – К.: Торгово-издательское бюро ВНУ, 1995.- 590 с.

Навчальне видання

Леонт'єва Юлія Юріївна

Методичні вказівки

для виконання практичних завдань

з навчальної дисципліни

«ЕКОНОМІЧНІ РИЗИКИ»

(для слухачів другої вищої освіти спеціальностей
7.050107 «Економіка підприємства» та 7.050106 «Облік і аудит»)

Редактор *М. З. Аляб'єв*

Комп'ютерне верстання *Ю. П. Степась*

План 2009, поз. 631 М

Підп. до друку 16.11.2009 р.
Друк на ризографі.
Зам. №

Формат 60×84 1/16
Ум. друк. арк. 0,5
Тираж 50 пр.

Видавець і виготовлювач:

Харківська національна академія міського господарства,
вул. Революції, 12, Харків, 61002

Електронна адреса: rectorat@ksame.kharkov.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

ДК № 731 від 19.12.2001